

Rza Təhmasib—130

Teatr və kinomuzda silinməz izlər qoymuş sənətkar

Ailədə onu aktyor kimi görmək istəmirdilər. Amma atası Rzanın parlaq istedadını görəndən sonra buna biganə qalmayıb. Dövrünün məşhur taciri kimi tanınan Abbasqulu bəy 1910-cu ildə oğlu Rzanı Tiflis şəhərinə oxumağa göndərib. Gənc Rza Təhmasib Tiflis ədəbi-mədəni həyatı ilə yaxından tanış olub. Orada Azərbaycan teatr həvəskarları dərnyəninin məşğələlərinə davamlı şəkildə gedib. Sənət uğurlarını təhsil alıb kamilləşməsi və gərgin çalışmaları hesabına əldə edib.

Rza Abbasqulu oğlu Təhmasib 20 aprel 1894-cü ildə Naxçıvanda ziyalı ailəsində doğulub. İlk təhsilini də orada alıb. Məktəb illərində rus dilini öyrənməyə böyük maraq göstərib. Məktəbdə Nikolay Qoqolun rus dilində səhnələşdirilən "Ölü canlar"ında Çiçikov obrazını məharətlə oynayıb.

Tiflisdə oxuduğu məktəbi 1915-ci ildə müvəffəqiyyətlə bitirdikdən sonra Rza Təhmasib teatr sahəsində işləmək üçün Azərbaycana təyinat alıb. Naxçıvan teatrında 1920-ci ilədək aktyorluq və rejissorluq edib. Daha sonra Azərbaycan Milli Dram teatrında işə başlayıb.

Azərbaycanın teatr və kino sənətinin inkişafında Rza Təhmasibin müstəsna xidmətləri var. O, Azərbaycan teatr və kino sənətinin korifeylərindəndir. Genişmiqyaslı rejissorluq və aktyorluq fəaliyyəti bütöv bir əsrdə sənət tariximizin parlaq səhifələrini təşkil edir.

Rza Təhmasib səhnədə obrazın traktovkasına təbii can yanğısı və ciddi yanaşması ilə seçilirdi. Sanki, özü də yaratdığı obrazların taleyini yaşayırdı. Bu, hər aktyora nəsis olmur. Onun sifət ifadələri də obrazın xarakterinin açılmasında böyük rol oynayırdı. O, öz yerini daha çox Cəfər Cabbarlının obrazlar qalereyasında tapıb. Dəfələrlə böyük dramaturqun əsərlərini tamaşaya qoyub. O cümlədən, Aydın və Dövlət bəy ("Aydın"), Elxan və Əbu Übeyd ("Od gəlini"), Balaş ("Sevil"), Hacı Əhməd ("Almaz"), İmamyar ("Yaşar"), General-qubernator ("1905-ci ildə") rollarını böyük məharətlə oynayıb.

Eyni zamanda Cəlil Məmmədquluzadənin, Hüseyn Cavidin, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin, Nəcəf bəy Vəzirovun, Mirzə İbrahimovun səhnə üçün yazdıqları əsərlərdə parlaq obrazlar qalereyası yaradıb. Kefli İsgəndər və Hacı Həsən ağa ("Ölülər"), İblis və Arif ("İblis"), Şeyx Sənan ("Şeyx Sənan"), Keykavus ("Səyavuş"), Dəli knyaz ("Knyaz"), Fərhad və Hacı Səməd ağa ("Bəxtsiz cavan"), Pərviz xan ("Köhnə duman"), Fəxrəddin və Rüstəm bəy ("Müsbəti-Fəxrəddin"), Süleyman ("Həyat") kimi səhnə personajlarının ifaçıları sırasında mahir xarakterləri ilə fərqlənib. Aktyor kimi teatrın aparıcı sənətkarlarından olan Rza Təhmasibin Milli Dram Teatrında rejissor kimi ilk böyük işi Cəlil Məmmədquluzadənin "Ölülər" əsəri olub.

O, 1930-cu ilin axırlarından kino yaradıcılığı ilə də məşğul olub. Ümumittifaq Kinematografiya İnstitutunun rejissorluq fakültəsini bitirib və elə həmin il də Bakı studiyasında "Ordenli Azərbaycan"

sənədli filmini çəkib. Bədii kinoda ilk sərbəst rejissor işi isə "Onu bağışlamaq olarmı?" filmi idi.

İkinci Dünya müharibəsinin odlulovlu illərində Rza Təhmasib "Səbuhi" filminin çəkilişlərinə başlayıb. Film üzərində işini 1943-cü ildə tamamlayıb. Böyük mütəfəkkir Mirzə Fətəli Axundovun həyat və yaradıcılığında bəhs edən bu filmdə İsmayıl Dağıstanlı, Leyla Bədirbəyli, Hüseynqulu Sarabski, Ağadadaş Qurbanov, Möhsün Səhani, Mustafa Mərdanov kimi böyük sənətkarlar çəkiliblər.

"Arşın mal alan" filmi isə Rza Təhmasibin ən uğurlu işi olub. Bu filmə görə o, sovetlərin yüksək təltifi olan SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülüb.

Qeyd dək ki, onun fəaliyyəti əsasən Azərbaycan Dövlət Dram Teatrı ilə bağlı olub. 1922–1924-cü illərdə bu teatrda bədii rəhbər, 1937–1938-ci və 1953–1959-cu illərdə isə direktor kimi fəaliyyət göstərib. Bununla yanaşı, pedaqoji fəaliyyətlə də məşğul olub. Bir müddət Bakı Teatr Məktəbində, 1946-cı ildən ömrünün sonunadək isə Teatr İnstitutunda aktyor və rejissor sənətindən dərs deyib. Azərbaycanda yeni rejissor və aktyor nəslinin yetişməsində mühüm və əhəmiyyətli rol oynayıb.

Rza Təhmasibin 86 illik ömründə sənətin inkişafı naminə gördüyü gərgin işlər hələ yetərinə araşdırılmayıb. Tanınmış publisist və mətnşünas, mərhum Maarif Teymur Rza Təhmasib haqqında qeydlərində yazır ki, onun şəxsi arxivində olan sənədlərin bir hissəsi bugünlümüzə gəlib çıxmayıb. Bunun səbəbini o, belə izah edir: "Təəssüf ki, Rza müəlliminin şəxsi arxivindəki sənədlərin bir hissəsi dövrünün ictimai-siyasi qararıqlarını "ışıldandırmaq" üçün yandırılıb. 1937-ci illərin repressiya qorxusu ondan da yan keçməyib". İnanırıq ki, hələ bundan sonra da daha geniş şəkildə araşdırılacaq və onun həyat və yaradıcılığı haqqında yeni-yeni tədqiqat əsərləri yazılacaq.

Görkəmli sənətkarın əməyi dövlətimiz tərəfindən yüksək qiymətləndirilib. O, "Azərbaycan Respublikasının Əməkdar incəsənət xadimi" (17 iyun 1943) və "Xalq artisti" (29 iyun 1964) fəxri adlarına layiq görülüb. Rza Təhmasib 14 fevral 1980-ci ildə Bakıda vəfat edib və 2-ci Fəxri xiyabanda dəfn olunub.

...O, yaddaşlarda yaratdığı parlaq obrazlarla qalıb. Bu gün taleyini teatra, kinoya bağlayan və ömrünün sonunadək sevdiyi sənətinə sadıq qalan Rza Təhmasibin 130 yaşı tamam olur. Ruhu şad olsun...

Həzi HƏSƏNLİ,
şair-publisist